

TOMISLAV POPIĆ, *Krojenje pravde. Zadarsko sudstvo u srednjem vijeku (1358.-1458.)*, Plejada, Zagreb, 2014., 254 str.

Djelo *Krojenje pravde. Zadarsko sudstvo u srednjem vijeku (1358.-1458.)* prva je knjiga povjesničara Tomislava Popića i objavljena je u nakladničkoj kući Plejada u Zagrebu 2014. godine. Na početku djela nalazi se sadržaj, predgovor i uvod, a potom slijede četiri poglavlja, te zaključak i prilozi. Bibliografija, kazalo i biografija o autoru nalaze se na kraju djela. Na naslovnoj stranici ističe se prikaz o polaganju zakletve i posljedicama krivokletstva sa škrinje sv. Šimuna u Zadru.

Nakon predgovora, u kojemu je ukratko predstavljena povijest kانسrednjovjekovnoga Zadra, historiografija o srednjovjekovnom sudstvu te koncepcija djela, autor započinje djelo s naslovom *Teorijski okvir*. U njemu se daje odgovor na pitanje o izvorima ili tragovima prošlosti s kojima se autor susreo prilikom pisanja djela. Riječ je prije svega o bilježničkim i sudskim spisima koji su nastali u Zadru u drugoj polovici 14. i prvoj polovici 15. stoljeća. Između ostaloga daje se i odgovor na pitanje, kako su i zašto nastajali ovi izvori, zašto su bili pojednostavljeni i formalizirani, te u konačnici, tko je od toga imao korist. Sva složenost sudske djelatnosti može se vidjeti na primjeru sudskih postupaka koji su pokrenuti nakon smrti zadarskoga građanina Marina de Matafarisa 1394. godine.

Drugo poglavlje u knjizi, s nekoliko podnaslova, nosi naslov *Sudski zapisnici*. Zapisnici srednjovjekovnih zadarskih sudova čuvaju se u dvama arhivskim fondovima s ukupno osam kutija dokumenata. Građa unutar njih bila je potpuno zapuštena i ispremještana, pa su u njih ušli i dokumenti koji uopće nisu dijelom sudske dokumentacije. Vremenski gledano, spisi iz spomenutih fondova obuhvaćaju razdoblje od sredine 14. do sredine 15. stoljeća. Općenito se drži da su prve zadarske presude sačuvane u nekom registru s kraja 13. stoljeća, ali da se nalaze zajedno s ostalim bilježničkim ispravama, a tek kasnije dolazi do njihova odvajanja. Najstariji sačuvani registar zadarskih sudskih spisa potječe iz 1351.-1353. godine. U navedenim arhivskim fondovima tijekom druge polovice 14. i prve polovice 15. stoljeća sačuvan je tek manji dio sudskih presuda, pa autor procjenjuje da je izgubljeno oko 85 % presuda. Sudske zapisnike vodili su sudski notari, a od 1361. godine za poslovanje zadarskih svjetovnih sudova

postojala su tri notara. Jedan je bio zadužen za registre građanskih sporova, jedan za vođenje kaznenih predmeta i jedan za vođenje zapisnika Sudbenog dvora konzula i mora. Zadarski notari za građanske sporove vodili su poslovanje Velikoga sudbenog dvora građanskih sporova u nekoliko knjiga. Jedna od njih je i knjiga procesa, za koju autor drži da je najbolje sačuvana skupina zapisnika. Postojala je i knjiga iskaza svjedoka koja je sadržavala iskaze svjedoka i tvrdnje koje su stranke željele dokazati u postupku. Knjige iskaza svjedoka autor smatra najlošije sačuvanim, iako su izvorno bile najopširnije, razlog tomu je vjerojatno što ih nisu notari sastavljali nego su iskaze mogli zaprimiti i od odvjetnika. Postojala je i posebna knjiga presuda u koju su se unosile sve presude Velikoga sudbenog dvora građanskih sporova. Osim toga, sačuvani su i zapisnici Sudbenoga dvora konzula i mora. Za poslovanje zadarskoga Sudbenog dvora rektora bila su angažirana dva notara, jedan je vodio zapisnike rektorskih građansko-sudskih poslova, a drugi spise kaznenih predmeta. Postojale su četiri, ali ne u potpunosti sačuvane, knjige Sudbenoga dvora rektora, a riječ je o knjizi izvršenja presuda, knjizi oporučnih izvršitelja i skrbnika, knjizi ponuda za otkup zaloga te *acta civilia extraordinaria*. Osim navedenoga, sačuvana su i četiri spisa koji su se odnosili na podnošenje priziva na presude. Autor poglavlje završava kroz transformaciju u vođenju sudskih spisa, te drži da se značajna prekretnica dogodila 1358. godine kada je sklopljen Zadarski mir. Međutim, promjene koje su se uvodile u vođenje sudskih spisa autor ne smatra dijelom nekog plana ili utvrđenog nacрта nego da su se one odvijale kroz praksu i razvoj sustava.

Sudstvo je naslov trećega poglavlja u knjizi. Na temelju sačuvanih vrela autor drži da se zadarsko srednjovjekovno sudstvo detaljnije može pratiti tek od 14. stoljeća. Za ranije razdoblje zna se tek toliko da su sporove rješavali knez i njegovi savjetnici ili sudci. Tijekom toga vremena sudska vlast nije bila odvojena od izvršne vlasti. Do određenih promjena dolazi tijekom prve polovice 14. stoljeća pa tako znamo da su u okviru Velikoga sudbenog dvora djelovali knez i njegovi sudci, a u sklopu Maloga sudbenog dvora niži gradski sudovi. U ovom razdoblju zanimljivo je promatrati i ponašanje lokalne vlastele. Lokalna elita je u svakom slučaju željela biti uključena u donošenje svih političkih i sudskih odluka. Kada je došlo do pogoršanja odnosa između Zadra i Venecije tijekom četrdesetih godina 14. stoljeća lokalna vlastela bila je potpuno isključena iz donošenja svih odluka. Zbog toga je Zadarski mir iz 1358. godine predstavljao pravu prekretnicu u organizaciji sudstva, ali i uprave. Tako se od Zadarskoga mira može

uočiti djelovanje znatno više sudova u okviru svjetovne vlasti. Na čelu grada nalazio se knez, kao osoba od kraljeva povjerenja a koja ujedno obavlja i funkciju hrvatsko-dalmatinskoga bana, te tri rektora kao pripadnici lokalne elite. Do određenih promjena dolazi 1409. godine kada grad ponovo dolazi pod mletačku vlast. Ukidanjem funkcije rektora i smanjenjem ovlasti Velikoga vijeća, čije prerogative preuzima knez, vodilo je u konačnici tome da su 1458. godine ukinuti i posljednji gradski sudovi. Ustrojstvo zadarskih sudova činili su sudci, egzaminatori, tribuni, gradski glasnici te odvjetnici za koje nije moguće uvijek utvrditi jesu li nastupali kao privatne osobe ili kao službenici sudbenoga dvora. Autor poglavlje završava s nadležnošću sudova pri čemu se jasno naglašava da se ona može iščitati tek iz vanjske forme sudskih zapisnika. Na temelju toga može se vidjeti za što je bio nadležan Veliki sudbeni dvor građanskih sporova, za što Sudbeni dvor konzula i mora, a za što Sudbeni dvor rektora.

Autor knjigu završava s poglavljem *Sudski postupak*. Tijekom srednjega vijeka svaka lokalna zajednica na svome području normirala je društvene odnose onako kako je ona smatrala da je najbolje. Vladari uglavnom nisu mogli kontrolirati zbivanja na cijelom području kojim su vladali, pa je nužno bilo da osiguraju podršku vlastele. U takvim slučajevima lokalnim elitama prepuštalo se reguliranje društvenih odnosa koji su se temeljili na lokalnom pravu (*ius proprium*). Osim toga, treba naglasiti da je u Zadru poznavano i opće europsko pravo (*ius commune*). Zadarski statut je regulirao razne javnopravne i privatnopravne odnose u životu Zadrana. Prema sačuvanim vrelima prvotno je postojala starija verzija statuta iz druge polovice 13. stoljeća, no danas poznata kodifikacija Zadarskoga statuta potječe iz 1305. godine i podijeljen je na pet knjiga. Sadržavao je odredbe o ustroju vlasti, izborima nižih gradskih službenika, plaćama i ovlastima, odredbe o sudcima i njihovoj djelatnosti, odredbe o pravima i obvezama članova zadarske komune, o pomorstvu, pomorskoj trgovini i slično. Organiziranje i djelovanje najviših organa vlasti bilo je uređeno i zbirka propisa koje su se nazivali kapitulari, pri čemu autor ističe da su se od svih kapitulara sačuvala samo dva. Jedan je Kapitular zadarskoga kneza iz 1278. godine, a drugi Kapitular paškog kneza iz 1372. godine, no izvori spominju još neke koji nisu sačuvani. Sve zadarske kapitulare ukinula je Venecija 1458. godine. Kapitularima su bili određeni i dani kada su sudci radili. Jedan građanski parnični postupak počinjao je tužbom i sudskim pozivom, gdje se naglašava da sudski poziv treba biti sastavljen točno prema određenoj formi. Ukoliko se tuženik nakon određenoga vremena ne

bi pojavio, nastupila bi ogluha što je vodilo stvaranju oglušne presude. Onoga trenutka kada se tuženik odazove otvarala se rasprava, kojoj je prethodila procesna sposobnost. Nakon toga slijedilo je izjašnjavaње o predmetu spora odnosno meritumu, a potom je iznošenje dokaza. Vrlo važnu ulogu imali su i rokovi koji su bili detaljno razrađeni za svaki dio procesnih radnji. Nakon toga slijedilo je donošenje i proglašenje presude, te u konačnici i njihovo izvršavanje. Zadarsko sudstvo poznavalo je i izvanparnične postupke gdje se radilo uglavnom o javnim dražbama i ostavinskim raspravama u bezoporučnom nasljeđivanju. Kazneni spisi u srednjovjekovnom Zadru nisu sačuvani u većem broj, autor navodi tek ulomak iz 1411.-1413. godine, ali su se kao i drugdje kazneni postupci javljali kao akuzacijski ili inkvizicijski. U konačnici, ukoliko neka od stranaka u određenom sporu nije bila zadovoljna presudom, imala je pravo na prizivni postupak.

Knjiga Tomislava Popića *Krojenje pravde. Zadarsko sudstvo u srednjem vijeku (1358.-1458.)* osvojila je nagradu "Mirjana Gross" za najbolju knjigu 2014. godine u polju historiografije. Ovo djelo iznimno je važno za hrvatsku historiografiju jer po prvi put donosi zanemarene spise zadarskih sudova koji otvaraju mogućnosti istraživanja ne samo pravne i političke povijesti, nego i društvene i gospodarske, pa je u tom smislu pravo interdisciplinarno djelo. Svakako treba imati u vidu da autor nije pravnik, nego povjesničar što je od njega tražilo da pređe granice vlastite struke. Djelo je iznimno važno za upoznavanje organizacije sudstva jedne srednjovjekovne lokalne zajednice, a osim toga, značajno nadopunjuje i dosadašnja znanja o organizaciji sudstva u srednjovjekovnim dalmatinskim gradovima. U konačnici djelo je važno i za europsku povijest jer brojni primjeri potvrđuju kako je postojala živa interakcija između gradova na obje strane Jadrana. Zbog toga se djelo preporučuje ne samo znanstvenoj nego i široj javnosti.

Goran Mijočević